

השבוע בגליון

- ◆ דין המומרים במצוות יבום וחליצה
- ◆ מהו יבום ומיהו המייבם
- ◆ יבום מלשון 'במה'

- ◆ אם לא יאכל - יצטרך לקנות. אם יקנה - לא יאכל
- ◆ מצוות כיבוד אב המוגדר 'רשע'
- ◆ יש לכבד את האב מחמת הספק שיחזור בתשובה

דבר העורך

לקח היסטורי

חג השבועות.
שש עשרה שנים בלבד לאחר השואה.
אוריית החג אפפה את בני הישיבה בכל עוז. אל הלילה השקט עלו קולות לימוד בלתי פוסקים, ואי שם, למעלה, התבוללו בקולות לימוד שעלו מנקודות שונות על פני הגלובוס והעלו נחת רוח לפני נותן התורה.

שעת דמדומים.
החג עומד לחמוק.

מצחו חרוש הקמטים של הגאון רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, אינו נע ואינו זע. סביבו בחורים רבים. עיניו עצומות ומחשבותיו נתונות אי שם, בראש הר הכרמל.

בכח עיונו והבנתו לנפש האדם, הוא בוחר להחזיר באחת את בחורי החמד אל אחד האירועים המסעירים בתולדות עמנו, כדי לחדד בפניהם את מעלת לומדי התורה.

לאחר שלש שנות רעב "חזק", כלשון הנביא, היה המצב נואש. המלך אחאב עצמו יוצא לתור את הארץ, "בכל מעייני המים ואל כל הנחלים - אולי נמצא חציר". במהלך שיטוטו אחר בדל צמחיה, נערכת פגישה בינו לבין אליהו הנביא על אם הדרך הצחיחה, במהלכה הוא מכנה את אליהו הנביא "עוכר ישראל" (!) על שנשבע להביא רעב על הארץ הסוררת. אליהו משיב לו "לא אני עכרתי את ישראל", והם מסכמים לערוך מבחן מול כל העם, בהר הכרמל.

עומד היה אליהו הנביא במעמד זה, בניסיון אחרון להשיב את האומה אל הדרך הישרה. הוא מצד אחד וכל העם מן העבר השני. אפילו פנייתו אליהם, "עד

דף כ/ב אם אתה יכול לקיים שניהם
אם לא יאכל - יצטרך לקנות. אם יקנה - לא יאכל
כלל גדול במצוות התורה קובע, כי "מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה". בסוגייתנו מובא סייג לכלל זה בשם ריש לקיש: "כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים שניהם מוטב, ואם לאו - יבא עשה וידחה את לא תעשה". כלומר, רק היכן שמוטלות לפניך מצוות עשה ומצוות לא תעשה הסותרות זו את זו ואין אפשרות לקיים את שתיהן, ידחה העשה את הלא תעשה, אך אם ניתן לקיים את שתיהן, אין מצוות העשה דוחה את מצוות לא תעשה.

חקירה מרתקת בנושא הציב הגאון רבי מאיר אטלס זצ"ל, חותנו של הגאון רבי אלחנן וסרמן הי"ד (מובא ב"קובץ הערות" סימן י"ד אות ה', וכן בקוב"ש ח"ב סימן מ').

אין מצה כשרה: אדם מבקש לקיים מצוות אכילת מצה. נסיונותיו להשיג קמח כשר וראוי עולים בתוהו, בשוק מוצע למכירה אך קמח האסור באכילה ["חדש", שמותר לאכלו רק מט"ז בניסן]. מצב זה מוגדר כ"אי אפשר לקיים שניהם", ועליו לקיים מצוות מצה בקמח האסור, לאור הכלל הקובע כי מצוות עשה, אכילת מצה, דוחה את האיסור.

ברם, מה הדין אם קיימת אפשרות לרכוש קמח כשר בכסף רב? בבקשו לברר כיצד עליו לנהוג, הוא יגלה כי מבין הלכתי משתרג לפניו.

הלכה היא, כי לצורך קיום מצוות עשה מוטל על האדם להוזיל חמישית מהונו. אם עליו להוציא יותר מכך - אינו חייב לקיים את המצווה. אולם, כדי להמנע מעבירה על איסור, חובה על האדם לשלם את כל הונו ובלבד שלא יעבור על איסור.

מעתה, אם נבקש לחייב יהודי זה לרכוש קמח כשר במחיר מפולפל, העולה על חמישית מערך ממונו - תתייצב כנגדנו ההלכה הקובעת שאין חובה להוציא על קיום מצוות עשה יותר מחמישית מערך הממון. משכך, כדי לקיים את המצווה, תבוא מצוות עשה של אכילת מצה ותדחה את איסור אכילת הקמח האסור...

רגע לפני אכילת המצה האסורה נשוב ונשאל, הן כדי להמנע מעבירה על איסור חובה על אדם לבזבז את כל ממונו, יתכבד נא היהודי לרכוש קמח כשר במחיר מפולפל... ואל יאכל מצה מקמח אסור. וחוזר חלילה.

כיצד יש להגדיר מקרה זה, כ"אפשר לקיים שניהם" או כ"אי אפשר לקיים שניהם"? חקירה זו נובעת מספק שורשי על אודות הכלל "עשה דוחה לא תעשה". האם נחשב הדבר

לעילוי נשמת
הר"ר **יצחק דוד ברצלר** ז"ל
ב"ר אהרן ז"ל ליום השלושים לפטירתו
נלב"ע ב' באייר תשס"ז
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
מרת **רחל פריי** ע"ה
ב"ר ניסן ז"ל
נלב"ע ב' בסיון תשס"ו
תנצב"ה

נר ה'
נשמת אדם

לעילוי נשמת
הר"ר **יהודה אריה פודהורצר** ז"ל ב"ר ישראל אברהם הי"ד
נלב"ע חג השבועות תשס"ד **תנצב"ה**
הונצח ע"י ידידו בני המשפחה שיחיו

שאינו עובר על כל איסור, או שמא הפעולה אינה לכתחילה, אך בליט ברירה כך יעשה [וכלשון רבותינו, "הותרה" או "דחוייה"].

אם נמצא ראייה או הוכחה שאין חובה על אדם לבזבז את כל ממונו כדי למנוע תרחיש של "עשה דוחה לא תעשה", מאליה תתבהר הידיעה כי מצוות עשה דוחה לא תעשה באופן שאין כל סרך ובדיעבד בדבר.

רבי מאיר אטלס מצא במסכתנו הוכחה חותכת לנידון.

למדנו בגמרא (לעיל, ה/ב), כי צריך פסוק כדי ללמוד שמצוות כיבוד אב ואם אינה דוחה איסור "מחמר" [איסור מחמר: מלבד האיסור לעשות מלאכה בשבת, לבעל בהמה אסור לגרום לבהמתו לעשות מלאכה]. בלא הפסוק סבורים היינו כי לאור הכלל "עשה דוחה לא תעשה", על הן לקיים את רצון אביו תוך עבירה על איסור "מחמר" [שהוא לאו שאין בו כרת].

והנה, יש ראשונים הסוברים כי איסור "מחמר" תקף אך ורק בבעל הבהמה, ואין איסור בדבר לגבי מי שהבהמה אינה שלו. מעתה, מדוע ללא פסוק היינו סבורים כי יש לפנינו מצוות עשה דוחה מצוות לא תעשה? יעמוד נא הן ויפקיר את בהמתו וכך במעשהו לא יהיה כרוך איסור "מחמר"! הרי לנו הוכחה ברורה, כי לאחר שבאו מצוות עשה ומצוות לא תעשה לכלל מצב שעל אחת מהן להזחות מפני זולתה, אין חובה על האדם להזיל מממונו כדי למנוע זאת, מפני שהאיסור כבר התבטל [כמובן, כי עד כמה שחייב להזיל מממונו לקיים המצוות עשה, נחשב הדבר כ"אפשר לקיים שניהם"].

ראייה נוספת הביא רבי אלחנן, מדברי הרשב"א (בתחילת פרק האשה רבה) שנפסקו להלכה ("שולחן ערוך" י"ד סעיף ב'), כי כהן שנקרה לפניו מת מצווה, אינו חייב להוציא ממון כדי לשכור אחרים שאינם כהנים שיתעסקו בקבורתו, אלא יעסוק הכהן בדבר אף על פי שהוא נטמא, וכידוע אסור לכהנים להטמא [ועיי"ש שהוכיח בדעת הרשב"א, כי כהן דוחה איסור טומאה עבור מת מצווה, ולא כדעת רש"י שהוא כמי שלא נצטווה כלל על איסור טומאה באופן זה].

דף כב/ב הכא נמי כשעשה תשובה

מצוות כיבוד אב המוגדר 'רשע'

מחלוקת איתנים קיימת בין גדולי הראשונים לגבי פרט במצוות כיבוד אב ואם.

במשנתנו מבואר כי בן לאב רשע נענש אם הכה את אביו או קללו, כדינו של כל בן המעולל כך לאביו. הגמרא תמהה על כך ביותר ומבארת, כי מדובר באב שהיה רשע, אך לבסוף זנח את דרכיו הרעות והתחטא לפני קונו.

לכאורה עולה מסוגייתנו כי דיני כיבוד אב ואם לא נאמרו לגבי הורה המוגדר "רשע". כך אכן פוסק הטור (או"ח סימן ר"מ סעיף י"ח): "ונראה לי, כיון שהוא רשע, אינו חייב בכבודו".

את פסיקתו זו כותב הטור כתגובה לדעת הרמב"ם המצוטטת על ידו לפני כן: "כתב הרמב"ם: חייב בכיבוד אביו ואמו... אף על פי שהוא פטור על מכתן וקלתן... אפילו היה אביו רשע... מכבדו ומתיירא ממנו".

כלומר, הרמב"ם מבדיל ומחלק בין הדברים. לדעתו חובה לכבד גם אב ואם רשעים. ברם, בן להורים שכאלה אינו נענש אם הכם או קללם. בזאת מסתכם ההבדל ביניהם.

גנב שהלך לעולמו: אכן, מגמרתנו לא ניתן להוכיח כדעת הטור, מפני שיתכן שכדברי הרמב"ם, היא מתייחסת לפטור מן העונש על הכאת האב או קללתו ולא לפטור גורף ממצוות כיבוד אב ואם. אך הטור מביא הוכחה לשיטתו מסוגייה במסכת בבא קמא (צ/ב) ובמסכת בבא מציעא (סב/א). בגמרות אלו מבואר, כי גנב שהלך לעולמו, בניו חייבים להחזיר את החפצים הנגנבים לבעליהם, "מפני כבוד אביהם". כלומר, אף על פי שהממון כבר אינו שייך לנגזלים, מפני שהתייאשו ממנו, מכל מקום מפני חובת כיבוד האב, על הבנים לעשות כן.

הגמרא שם מבהירה, כי מדובר דווקא באב שבטרם מותו חזר בו ממעשיו הרעים וכבר אינו מוגדר "רשע", אך אם מת כרשע, אינם חייבים להשיב את הגזילה ואף את דמי הגזילה שהיה עליו לשלם, אינם חייבים לשלם (ראה תוספות כתובות פו/א). הרי לנו, כי ברשע אין נוהגים דיני כיבוד אב כלל!

גדולי המפרשים טרחו להסביר כיצד ניתן להלום גמרא זו עם שיטת הרמב"ם, ביניהם הרדב"ז (הלכות ממרים פרק ו' הלכה י"א), המסביר את שיטת הרמב"ם תוך כדי חידוש עצום. לדעתו, קיים הבדל בולט בין המקרים. לדעת הרמב"ם חייב בן לכבד אב רשע בעודו בחייו, ואילו הגמרא הפוסרת את בני הגנב לכבד את אביהם, הן עוסקת בכבודו שלאחר מותו, בזאת בניו של רשע אכן אינם חייבים.

מה טעם לחלק בדבר?

יש לכבד את האב מחמת הספק שיחזור בתשובה: הרדב"ז מחדש, כי לאחר שמת הגנב בעודו רשע, זהו מצבו לעולם. רשע, ברם, כל עוד הרשע חי, הן יתכן שישוב ממעשיו הרעים ובימים ההם

מתי אתם פוסחים על שני הסעיפים?!, אינה נענית בתגובה, גם לא נגדית "ולא ענו העם אותו דבר". לא ידעו להבחין בין דרך לדרך. ריקנות עד תום.

שני פרים נבחרו לנסיון הגדול. אחים מבטן ומלידה. תאומים. על פי גורל נקבע מי מהם יעלה על מזבחו של אליהו ויאכל באש שתדד משמים, ומי מהם יעלה על מזבחם של נביאי הבעל. התגודדות קטנה סביב פרם של נביאי הבעל העלתה, כי הוא מסרב לנוע. מאות נביאי בעל ומאות נביאי אשרה הצטופפו יחד ודחקו, דחפו, השקיעו את כח השקר שפעפע בהם בכל און, אך לשוא. רגליו של הפר נטועות בקרקע בחזקה.

פרי! אך מרגיש בטומאה הנוראה. אינו מוכן לנוע.

אף לפנייתו של אליהו הנביא לא נענה הפר, ופצה את פיו כנגד כל העם: אני ותאומי הפר מבטן אחת יצאנו. מאבוס אחד אכלנו ובאותו מרעה רעינו. מדוע זה שפר גורלו לקדש שם שמים ולהיות מוקרב על מזבחך, ואילו אני אעלה על מזבחם של הרשעים עובדי עבודה זרה?

פרי! אך מרגיש בטומאה הנוראה. אינו מוכן לנוע.

פייסו אליהו הנביא. גם אתה מקדש שם שמים. הליכתך למקום הטומאה כדי להוכיח את אפסותם, מעולה היא. "בשנים יתקדש המקום".

פרי! אך מרגיש בטומאה הנוראה. אינו מוכן לנוע.

ויען הפר: אל מקומי לא אלך בעצמי, ונשבע במו פיו כי לא יזוז ממקומו עד שאלהו הנביא עצמו יסרנו לדי בני הבליעל. כך עשה אליהו. "ויקחו את הפר אשר נתן להם".

פרי! אך מרגיש בטומאה הנוראה. **רבי** יחזקאל לא התמקד בהרגשתו של הפר. יתכן שבכך אין גדולה. יצר הרע אין לו. את התחושות שיש לו, כבעל חיים, אין כח המטשטשן ומעוותן. הוא חש בדיוק את שהוא חש. הוא גם לא התייחס לכך שהעם לא נחרד והתרגש מכך שפר, בהמה גסה, אינו רוצה להתקרב אל הטומאה. איש לא רץ וזעק: ה' הוא האלוקים. הם עוד היו זקוקים למבחן האש שתדד משמים. כשירדים - יורדים.

רבי יחזקאל נגע בלבט הנקודה. **הפר** חשף את הרתיעה הטבעית שצריכה להיות מפני החטא. הפר העלה והמחיש את ההבדל ואת החילוק בין כוחות הקדושה לבין כוחות הטומאה. מבחינתו הליכה עם הרשעים, גרועה היתה מן המוות. קנאתו בתאומו הזוכה לעלות על מזבח ה', מרבת חכמה היא, על האמת שאין בלתי.

לאט רבי יחזקאל! אם הפר הזה היה ניצב עמנו היום וחזוה בהמוני יהודים לומדים תורה, בתוך עולם של חולין, ההודפים את כל הסיבות, התאוות והיצרים שחכם רב, ודבקים באמת, הוא היה אומר שזה נס!

בדבריו אלה העלה רבי יחזקאל על נס את הדבקים בלימוד התורה בתקופתנו, דור התפיכות, בו אפילו "מהפכה" מחשבתית אי אפשר לעשות, מפני שאין כלל משהוא ישר שניתן להפוך אותו. בוקה ומבולקה. ומטיבורו של הסער הסואן, עולה המייתם של יהודים לומדי תורה, מקיימי עולם ומחזיקים בשושלת הדורות, מהר סיני ועד משיח צדקנו במהרה בימינו. אמן.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93 mendelson@meorot.co.il **בברכת התורה העורך**

פנינים

דף טו/א מעשה בר עקיבא שליטת אתרוג באחד בשבט

אתרוגים בט"ו בשבט

במסכת ראש השנה (יד/ב) אומר רבינא, כי מעשה זה לא באחד בשבט היה אלא בט"ו בשבט.

בספר "בני יששכר" (מאמר חודש שבט) נאמר, ש"קבלה מרבתינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר שיזמין השי"ת בעת המצטרך למצוה ... ותפילתו תעשה פירות".

יש הנוהגים אף לאכול ממרקחת שנעשתה מאתרוגים שברכו עליהם בסוכות.

אסמכתא על אודות השייכות בין אתרוג לט"ו בשבט הוא המסופר על רבי עקיבא שליטת אתרוגים ביום זה ("פסקי תשובות", תרפ"ה, ג').

דף כ/א קדש עצמך במותר לך

להבין את מהות המצוות

הרמב"ן בפירושו לתורה (בתחילת פרשת קדושים) האריך, כי אל לו לאדם לקיים את מצוות התורה ולהסתפק בכך מבלי להבין את מהותן ותוכנן. שמטרתן לגדור עצמו מתאוותיו, שכן אז יהיה "נבל ברשות התורה".

הגה"צ רבי ירוחם ליבוביץ ממיר זצ"ל המשיל אדם כזה לאותם איכרים פשוטים הנלקחים לעבודת הצבא, העוברים אימונים מפרכים שנים על גבי שנים, כדי לעשותם זהירים וזריזים. רואים אנו, אמר, שאותם איכרים, כאשר מסיימים את עבודת הצבא הרי הם חוזרים לביתם ונותרים עצלים כפי שהיו. הרי זה מפני שלא הפנימו את חינוכם, ועשו רק את המוטל עליהם.

אף אדם המקיים מצוות בלא להבין את רוחן ומהותן שבאות הן לגדור מתאוות ומרצונות - הרי הוא נבל ברשות התורה (מאורי שערים).

דף כ"א/א קשה עונשין של מדות יותר מעונשין של עריות

עניות - הקשה ביותר

בגרמא מבואר, כי קשה ענשו העובר על איסור מידות ומשקולות מעונש העובר על איסור עריות.

איסורי עריות, הסביר בעל ההפלאה, עונשן כרת, שעליהן נאמר "תשובה ויסורין ממרקין" (יומא פו), ואילו מידות עונשן עניות, ואין לך קשה מעניות... (פנים יפות, כי תצא).

ועוד אפשר לומר: הקב"ה משלם מידה כנגד מידה. כלפי כל העבירות הוא מטה כלפי חסד ומותר קימעא. לא כן כלפי המרמה במידות, שכיון שהלה מטה את המשקולות לרעת הזולת, אזי הקב"ה אינו מטה חסד כלפיו, שכן, הקב"ה נוהג עמו מדה כנגד מדה... (שם, קדושים)

דף כ"א/א עשו משמרת למשמרת

משמרת לחוקים

מבאר המהר"ל: עיקרם של הסייגים לתורה נכתב אצל פרשת עריות, לאסור בהן את השניות. מה טעם? לפי שחשוב יותר הסייג בחוקי התורה, חסרי הטעם, מאשר במשפטיה. דבר שטעמו ברור ומובן, לא יכשל בו האדם מהר. לא כן - חוקים וגזירות, נקל ליפול בהם, ולפיכך יש לסייגם ולהגבילם (דרך החיים).

ידאב לבו על זכרון תקופות עברו עת בניו לא כיבדוהו. לפיכך פסק הרמב"ם כי חובה לכבד אב רשע בעודו בחיים, שמא לבסוף לא יהיה רשע. לפי פירוש זה אין כוונת הדברים כי יש חיוב לכבד אב רשע, אלא מחמת הספק שמא יהיה צדיק יש לכבדו בעודו רשע.

ברם, פירוש דברי הרמב"ם באופן זה, מחודש הוא.

אחרונים רבים פירשו את דברי הרמב"ם באופן הבא, כפי שמיטיב לבאר "חתם סופר" זצ"ל (בבא מציעא סב/א).

הרמב"ם אכן נוקט כי חובה לכבד גם אב רשע, ובכל זאת בניו של גנב שנותר רשע עד יום מותו אינם חייבים להחזיר את הגזילה לנגב. טעם הדבר, לפי ששני חלקים יש במצוות כיבוד אב. **א.** לכבדו. **ב.** למנוע ממנו בזיון. בן לאב רשע חייב לכבדו, אך אינו חייב למנוע בזיון מאביו (עיי"ש טעמו של דבר). לפיכך, בנים של אב רשע אינם חייבים להחזיר את הממון לידי הנגזל כדי למנוע בזיון מאביהם.

אברהם אבינו מכבד את תרח: לקראת סיום, מעניין לציין שתי ראיות שהביאו הפוסקים לשיטת הרמב"ם. ה"ח (יו"ד סימן ר"מ ס"ק כ"ו) מביא את דברי המדרש (רבה, פרשה ל"ט אות ז) המבאר, כי תרח, אבי אברהם, מת בטרם צאת אברהם מחרן, כדי שלא יאמרו הבריות שאברהם הניח את אביו הזקן לנפשו. הרי שגם באב רשע תרח קיימת חובת כיבוד... [בבית מדרשו העירו, כי חז"ל אמרו שתרח עשה תשובה. ראה רש"י בראשית טו/טו].

רחל אמנו ואביה לבן: ה"ברכי יוסף" (יו"ד סימן רמ"א, שיו"י ברכה ס"ק א') מביא מדברי הזוה"ק (ח"א פרשת ויצא סוף דף קס"ד), כי רחל אמנו ע"ה נענשה על שציערה את אביה לבן הרשע.

דין המומרים במצוות יבום וחליצה

אחת השאלות בענייני יבום וחליצה, שדנו בה רבות הגאונים וגדולי הראשונים, היא מעמדם של המומרים לגבי מצווה זו. נידון זה דרש הכרעה מפני שבדרך כלל מומרים אלה מיאנו לחלוץ ותורתנו הקדושה קבעה, כי יבמה הזקוקה ליבום וחליצה, אינה יכולה להנשא לאחר עד שתתקיים מצוות חליצה.

נידון זה הדדי ומתייחס הן למת והן למומר. כלומר, הן אם המת היה מומר, האם אשתו נופלת לייבום, והן אם היבם הינו המומר, האם נופלים לפניו לייבום.

בתלמוד אין רמז לשאלה זו. הנידון החל להתפתח בתקופת הגאונים. יש מהם שכתבו כי מומר אינו בתורת יבום; בעל מומר אינו זוקק את אשתו לייבום, ובפני יבם מומר אין נופלים ליבום. כך דעת חלק מן הגאונים ("אור הגאונים", וכן הרמב"ן הרשב"א הריטב"א בדף כ"א/ב בשם רב הילאי גאון ורב יהודאי גאון, ועוד רבים, ראה אנציקלופדיה תלמודית ערך יבם הערה 67).

הלכה למעשה הורו רוב הגאונים והראשונים כי מצוות יבום קיימת גם אם הבעל או היבם מומרים (ראה רשימה ארוכה שם, הערות 84, 85, 86), וכך נפסק להלכה ("שולחן ערוך" אבן העזר סימן קנ"ז סעיף ה') [ברם, לחומרא חוששים לדעות אלו ואם יש אח נוסף שאינו מומר, אין לחלוץ למומר אלא לאח הכשר, ראה רמ"א, שם].

טעמיהם של הסוברים כי מומר אינו בפרשת יבום, רבים ומגוונים ורובם ככולם מושתתים על סוגיות הנלמדות זה עתה בדף היומי.

'מומר' אינו 'אחיך': יש שנימקו, כי מומר אינו מוגדר "אחיך במצוות", שהרי המיר את דתו. מצוות יבום בפרט, הן מתחילה ומבוססת על קשר האחוה שבין המת לבין היבם, כמאמר הכתוב, "כי ישבו אחים יחדו", ומאחר שהמומר אינו מוגדר "אחיך", אין למצוות היבום בסיס ממנה תעלה (ראה חזו"א אהע"ז ק"ח ס"ק ב, ועי' תשב"ץ ח"ג סי' מז).

'מומר' אינו יורש: אחרים ביארו, כי לעניין מצוות יבום "אח" מוגדר רק אח שיורש את אחיו במותו. שהרי "יבום בנחלה תלא רחמנא" - התורה הורתה כי האח המייבם יירש את נכסי האח המת. מאחר שמומר אינו יורש את נכסי קרוביו, אין הוא בכלל פרשת היבום ("אבני מילואים" סימן קנ"ז סעיף ד').

'מומר' אינו כשר כבני יעקב: בעל ה"אור זרוע" (בשאלתו להר"ד בתשובות הר"ד סי' סד) מטעים פטור זה בכך שעל סוג האח החייב במצוות יבום [אח מן האב, ולא אח מן האם בלבד], למדים מבני יעקב אבינו ע"ה (ז"ב). מכאן יש ללמוד כי גם על האחים שבגינם מתחייבים ביבום, להיות כשרים כבני יעקב (ועי' א"ח שם עמוד ש"ז-שצ"א עוד ביאורים בטעם זה).

הראשונים כתבו טעמים נוספים בדבר ואנו נתמקד בהשלכה הלכתית מעניינת העולה מבין הטעמים שהובאו מעלה.

הבעל והיבם מומרים: מה דינה של אלמנה-יבמה שהן בעלה והן גיסה היו ל'מומרים'?

ובכן, לפי טעמו של ה"אור זרוע", פטורה היא, לפי שרק אחים כשרים כבני יעקב חייבים במצווה. ברם, לפי הטעם הראשון, שפטורו של מומר נובע מכך שאינו מוגדר 'אחיך' של המת, הן במקרה

דן הרי הם 'אחים לצרה', כלומר, אם אחד מהם מומר ורעהו יהודי כשר, קשר האחוה שביניהם אינו שווה, כי האח הכשר אינו מתייחס אל המומר כאחיו במצוות ואינו 'אחיו'. ברם, אם שניהם מומרים, קשר האחוה שלהם זהה וחייבת היבמה בחליצה (ראה אנציקלופדיה תלמודית שם, 70). היכן בכל זאת יתכן שנמצא רמז בתלמוד לדינו של מומר יבם? על כך בגליון הבא, אי"ה.

מהו יבום ומיהו המייבם

לאחר לימוד של כשבועיים ימים במסכת **יבמות**, מעניין להתוודע להסברים שונים ומרתקים על אודות השם "יבם".

אחיו של המת מכונה "יבם", ואשת המת קרויה "יבמה", ועל היבם ליבם את היבמה. מקור כינוי זה הוא בתורה (דברים כ"ה): **"יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה... ועלתה יבמתו... יבמה... לא אבה יבמי"**.

מפרשי המקרא וחכמי הדקדוק ישבו על המדוכה כדי לחשוף את משמעות השורש 'יבם'. השאלה הראשונה המזדקרת נוכח שלל צורות הביטוי של השורש 'יבם' היא, כי אם עוד לפני הייבום עצמו, הוא מכונה 'יבם' והיא מכונה 'יבמה', מדוע כשהיבם כונס את היבמה הוא עושה "יבום", הרי הם כבר יבמים זה מכבר?

יבום מלשון קירבה: היו שהסבירו כי 'יבם' מלשון קורבה. כלומר, הזיקה - הקשר - שנוצר ביניהם עם מות האח, מקרב אותם ויש ביניהם קירבה. הייבום עצמו הוא הפעולה המורה על הקירבה וכאשר היבם אינו חפץ ליבמה, היא אומרת בפני בית הדין, "לא אבה יבמי", היינו: הוא ממאן להוכיח את הקירבה ולחזק אותה (עיי' בספר השרשים לאבן ג'אנח שורש יבם, וב"הכתב והקבלה" דברים שם בראב"ע).

יבום - הסרת היבמות: פירוש מעניין ביותר מביא בספר "הכתב והקבלה" בשם הרא"ה (וכן כתב החזקוני בראשית לח/ח), כי יבום פירושו - הסרת היבמות, הלא היא הזיקה שנוצרת בין אחי המת לבין גיבתו, עם מות הבעל. בלשון הקודש קיימת תופעה מעניינת, שמאותו שורש נובטים שתי מילים בעלות הטייה שונה זו מזו, ומשמעותן הפוכה, כגון, "להשריש" ו"לשרש". להשריש - ליצור שורשים, להעמיקם. לשרש - לעקור את ההשרשה. כמו כן "לסקול" ו"לסקל". לסקול - לערום אבנים. לסקל - להסירם. אף בנידונינו, היבמות היא הקשר שנוצר ביניהם, והיבום הוא הסרת הקשר ועקירתו, כי על ידי היבום כבר אין ביניהם "זיקה", קשר שנוצר כתוצאה מחובת היבום, אלא הם בני זוג לכל דבר.

יבום מלשון 'במה': פירוש מקורי מובא במפרשים, כי "לייבם" מלשון להעלות על **במה**, היינו: להרים, לנשא ולהקים את המת, על ידי שמקימים לו שם בישראל (קונקורדנציה היכל הקודש).

לימים השתרשו ביטויים אלה ככינויים לקרבת משפחה; אח ואשת אחיו מכונים "יבם" ו"יבמה", עוד בחיי הבעל. במסכת זבחים (קב/א) מכונה משה רבינו ע"ה כ"יבם" של אלישבע אשת אהרן. גם שתי גיסות מכונות "יבמות", כפי שאומרת נעמי לרות כלתה, על ערפה גיסתה (רות א/ט): "הנה שבה יבמתך" (ראה "אבן עזרא" דברים כה/ה).

דף כ"א/א קודם שבא שלמה היתה תורה דומה לכניפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים

מצווה לעשות אזניים לתורה

"שמעתי שהגאון הצדיק מו"ה זלמן זלה"ה תלמידו של רבינו הגאון מוילנא אמר לרבו בעת שלימדו זאת, שלולי דמספתי היה מביא ראיה מקרא בתורה דכתיב "והאזנת למצוותיו", והיינו שמצווין אנו שנעשה אזניים למצוות, והיינו כמו שניות לעריות שהוא אוזן לתורה".

"והגאון הנ"ל קילסה למאוד" (ביאורי אגדות בשם דברי שאול).

דף כ"א/א עד שבא שלמה ועשה לה אזנים

אזניים - תורה שבעל פה

'אזניים', הסביר רבי יוסף חיים מבגדד, מרמזים על תורה שבעל פה שעוברת מפה לאוזן בלבד (לעומת תורה שבכתב הנרמזת ב"עיניים" שכן היא נקראת בלבד ואינה נאמרת בעל פה). תקנות שלמה חיזקו את התורה שבעל פה, ולפיכך זהו שמן: "אזניים..." ("בן יהודע").

דף כ"א/א שלא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה

זהירות מחילול ה'

מבואר בגמרא, כי אף על פי שגוי המתגייר הרי הוא כתינוק שנולד, ולפיכך, אם אח ואחות נכרים התגיירו, מדין תורה רשאים הם להנשא, מכל מקום, כדי שלא יאמרו "באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה", אסרו תכמים את הדבר. כלומר, שלא יאמרו, תקופת גיורתו היתה קדושה חמורה, כי אז היינו אסורים ועתה בהתייהדנו - הותרנו.

דבר חידוש כותב רבי יהודה החסיד: כל דבר שגויים נוהגים בו איסור יש על יהודים להמנע ממנו מפני חילול ה'. אם נעשה למשל דבר מאוס בבהמה, והגויים פורשים מלאוכלה, אל לו ליהודי שנמכרה לו לשוחטה ולאוכלה, אף שהתורה לא אסרה זאת, מפני חילול שם שמים!... (ספר חסידים, תת"ט).

מאורות הדף היומי נראה אחרת

החברותא הטובה ביותר ללימוד מסכת יבמות

מעל 200 עמודים

37 בלנד

לפרטים והזמנות: 1-700-500-151

חדש ממאורות!

'המאור המבואר' על מסכת יבמות במהדורה מיוחדת מאירת עיניים.

כל הנסיון והמאמץ של איגון מאורות מניע בבדי להעניק לכל לומד את חזית הלימוד הבחירה והטובה ביותר, בכל מסכת ומסכת, או משקיעים מאמצים בבדי להפוך את הלימוד לנגיש ונהיר גם ללומדים לבד, גם בחברותא וגם במגות השיעורים המתקיימים על ידיו בכל הארץ.

לעילוי נשמת

הר"ד משה ברוך (בני) המלסדורף ז"ל

ב"ר אברהם חיים ז"ל

נלב"ע ד' בסיון תשס"ה

תנצב"ה

הונצח ע"י משפ' המלסדורף שיחיו ת"א, גבעת שמואל

מאורות הדף היומי

משרד ראשי:
רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר 5)
P. O. B. 471 Bnei-Brak Israel
ת.ד. 471 בני-ברק
טל: 03-5775333
פקס: 03-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il

Main Office:
Wagman street 1
P. O. B. 471 Bnei-Brak Israel
tel: +972-3-5775333
Fax: +972-3-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307

למנויים, ובכל עניין טל: 03-6160657